

Музейныя заняткі “Загадкі прабабулінага куфра”

Н. А. Ліханава,
настаўнік гісторыі і грамадазнаўства вышэйшай катэгорыі
СШ № 1 г. Ліды,

Мэта: фарміраванне каштоўнасных арыенціраў, гонару і павагі да культурнай спадчыны беларускага народа.

Задачы:

- пазнаёміць з назвамі прадметаў побыту беларусаў і іх ужываннем у штодзённым жыцці;
- пашырыць веды аб творчасці знакамітых беларускіх паэтаў, у творах якіх ужываюцца рэчы з народнага побыту;
- спрыяць папулярызацыі і захаванню гісторыка-культурнай спадчыны і традыцый Беларусі;
- стымуляваць зацікаўленасць да вывучэння культурных здабыткаў беларускага народа.

Форма правядзення: інтэлектуальная гульня.

Аўдыторыя: навучэнцы 4-6 класаў.

Абсталяванне: прадметы з фонда музея, назвы каманд, карткі з назвамі музейных рэчаў, карткі балаў, мультымедычная прэзентацыя, дзявочы беларускі народны касцюм.

Ход занятка

Вядучы: Добры дзень, паважаныя наведвальнікі школьнага музея “Спадчына”! У нашу “Спадчыну” трапілі ўнікальныя рэчы ад нашых бабуль і прабабуль, дзядуль і прадзядуль. І кожны экспанат, які захоўваецца ў музеі, можа расказаць нам цікавыя гісторыі з жыцця нашых продкаў. Яны тояць у сабе шмат загадак, некаторыя з якіх мы паспрабуем адгадаць.

А дапаможа нам у гэтым вось гэты цудоўны куфар... (*Паказаць*). Ён у кожнай беларускай хаце займаў пачэснае месца. Беларусы называлі яго па-рознаму: скрыня, кубел.

- А што раней захоўвалі ў ім, ці ведаеце Вы? (*Адказы вучняў*)

Адказ: Выкарыстоўваецца для захоўвання адзення, іншых прадметаў хатняга ўжытку, а таксама прадуктаў харчавання.

Беларуская паэтэсса Ларыса Геніюш прысвяціла яму сваю паэму. Мая памочніца, член клуба “Краязнаўцы” зачытае ўрывак з верша:

*У пахучым куфры важка ўсё ляжала,
Што сама бабуля працай рук прыдбала.
Быццам водар з поля прынясло ля хаты –
Так запахла лугам, чабаром і мятай.*

Вучаніца: Куфар – вельмі таямнічы прадмет. Ён часта сустракаецца ў казках і паданнях: то прыгожая дзяўчына сядзіць на куфры і расчэсвае валасы, то сабакі на ланцугах ахоўваюць куфар з грашыма, то ў курганах закопаны вялікі куфар з багаццем. Да канца XIX ст. у беларускіх вёсках замест куфра ўжываўся кубел (драўляны выраб цыліндрычнай формы). Цікава, што людзі, якія везлі нявесцін куфар у час вяселля, нават у пазнейшыя часы зваліся «кубельнікамі».

Вядучы: Наш незвычайны куфар падрыхватаў сёння для вас, наведвальнікаў музея, загадкі пра тыя рэчы, якімі раней карысталіся нашы продкі. Усе гэтыя экспанаты знаходзяцца ў школьным музеі.

- Калі ласка, зірніце на нашу выставу “Народны побыт”. Ці сустракалі вы ў хаце сваіх бабуль ці прабабуль рэчы, якія знаходзяцца ў нашым музейным пакоі? (*Гутарка з вучнямі*)

Вядучы: Многія рэчы сапраўды захаваліся, іх можна ўбачыць у музеях народнага побыту. Але не ўсе ведаюць іх назвы і прызначэнне. Сёння вы даведаецеся, ці сапраўднае гэта сцвярджэнне.

Усім камандам будзе зачытвацца пытанне, дзе апісваецца той ці іншы прадмет з побыту беларусаў. Усім удзельнікам гульні даецца паўхвіліны, каб абмеркаваць з сябрамі назву і адшукаць сярод розных слоў, якія размешчаны перад вамі, правільны адказ. Абавязкова пакажыце яго нам. Хто першы даў адказ, таму налічваецца бал.

Жадаю вам цікавай гульні!

Заданне 1.

ПЫТАННЕ: Посуд акруглай формы для тушэння і варэння ў печы. Завужаны ўнізе, а ўверсе пашыраецца. Такая форма дазваляе ставіць гэты посуд у печ і вымаць яго з печы з дапамогай спецыяльнай прылады.

- Калі ласка, пакажыце ваш адказ.

(Пасля адказу на пытанне на экране з'яўляецца адказ, а памочніца дастае кожны прадмет з куфры і дэманструе яго ўдзельнікам).

Вучаніца:

АДКАЗ: Гэты посуд мае некалькі назваў у залежнасці ад таго, з якога матэрыялу ён выраблены. Калі з гліны – гэта гаршчок, а калі з металу – чыгун, чыгунок. Ёсць у гэтага посуду і іншыя назвы, у залежнасці ад іх ужывання.

Гаршчок цесна звязаны з абрадавым жыццём нашых продкаў. А колькі казак пра яго складзена. Адна з іх называецца “Як баба і дзед паленаваліся гаршчок памыць”.

Ёсць верш і пра чыгунок:

Чыгунок, ты чыгунок!

У цябе ні рук, ні ног.

Не прыгожы знешні від,

Чорнай сажай увесь пранік.

Наварыў ты цуда – ежу

частуй гасцей хутчэй усіх!

Заданне 2.

ПЫТАННЕ: Высокая гліняная пасудзіна для малака, смятаны, маслёнкі, сыроваткі. Бакі яго выпуклыя, шыйка – звужаная. Мае ручку і носік-дзюбку, каб тое малако або маслёнка лёгка роўным струменьчыкам лілося ў міску ці ў кубак.

Вучаніца: АДКАЗ: **збан**, або крынка, а без вушка і дзюбкі называецца гарлач.

А хто ж не ведае беларускай народнай казкі “Залаты збан”? Вось вам і праказка: “Да пары збан ваду носіць, як вуха ўрвецца, то збан паб'ецца”. Гэты посуд меў важнае значэнне ў жыцці гаспадыні.

Заданне 3.

ПЫТАННЕ: Спецыяльна загнутая на канцы лапатачка з ручкай для захоплвання гарачай скаварады.

Вучаніца: АДКАЗ: ЧАПЯЛА. Гэту пралыду ўспамінае ў сваіх радках Янка Купала (верш «Гутарка аб кепскай гаспадыні») :

*Пад нагамі венік,
Чапяла ў запеччы,
За парогам вілкі,
А ўсё недарэчы.*

Гэта кухонная прылада часта ўпамінаецца ў казках або апавяданнях беларускіх пісьменнікаў. Без яе вельмі цяжка вымаць гарачую скаварату з печы. Прапаную паспрабаваць. (*Хвілінка адпачынку: усе зацікаўленыя могуць узяць у рукі чапялу і паспрабаваць узяць ёй скаварату*)

Заданне 4.

ПЫТАННЕ: Частка сялянскага адзення. Былі плеченыя або тканыя. Мелі важныя сімвалічныя функцыі, іх выкарыстоўвалі ў абрадах. Аздабленыя розным арнаментом, упрыгожаныя кутасамі.

Вучаніца: АДКАЗ:

Адказ я зачытаю радкамі верша Ларысы Геніюш:

*Паясочак сіні – недзе ад матулі,
А чырвоны, яры – мужу да кашулі.
А вось гэты – гошчы, доўгі з кутасамі
Падпярэзваў святам бабін брат часамі.
А шырокі пояс, зложаны ў дзве столкі,
Падпярэзваў колісь дзед бабулін толькі.*

Вядучы: Асаблівае месца сярод традыцыйных тэкстыльных вырабаў займаюць тканыя паясы. На ўвесь свет прынеслі славу Беларусі сліцкія паясы, якія ткалі з залатых, сярэбраных і шаўковых нітак. З паясам у беларусаў звязаны прыкметы і павер'і.

Заданне 5.

ПЫТАННЕ: Прылада для механізаванага прадзення лёну і воўны ў хатніх умовах. Мае рабочыя часткі: кола, педаль, якой кола прыводзілася ў рух, і прадзільны апарат.

Вучаніца: АДКАЗ: Калаўрот

Рыніць старэнькі калаўрот.

Вецер укруціўся ў спіцы.

Ля матулі дрэмле кот.

Час цячэ на белай нітцы.

Вядучы: Калаўрот з'яўляецца неад'емнай часткай жыцця беларусаў. Ён быў у кожнай хаце, у кожнай гаспадарцы. Цёмнымі зімнімі вечарамі маладыя дзяўчаты і жанчыны пралі кудзелю і спявалі пра сваю жаночую долю.

Заданне 6.

ПЫТАННЕ: Гэта прылада для прасавання бялізны і лянных вырабаў. Складаецца з двух частак (*наказаць*): адна частка мела выгляд роўнай круглай палкі, а другая частка ўяўляла сабой пласціну з драўніны цвёрдых парод з ручкай на адным канцы. На адным баку пласціны наразалі папярочныя скругленая рубцы, другая заставалася гладкай.

АДКАЗ

Вучаніца: Качалка і рубель (або валок)

(Памочніца наказвае вучням, як карыстацца гэтай прыладай працы)

Вядучы: Само слова рубель паходзіць ад слова «секчы», бо выемкі высякаліся сякерай. Працэс прасавання адбываўся так: вымытую, яшчэ сырую бялізну накручвалі на качалку, на якую зверху ўкладвалі рубель зубчастым бокам уніз і раскочвалі, з сілай прыціскаючы рубель абедзвюма рукамі за рукаць і супрацьлеглы канец. Шчарбіны на рублі разміналі тканіну, і з яе выходзіў апошні бруд. Раскочаная такім чынам бялізна мякчэла і рабілася беласнежнай. Адсюль і прыказка: "Не мыццём, а катаньём".

(Хвіліка адпачынку: усе зацікаўленыя могуць узяць у рукі качалку і рубель і паспрабаваць прасаваць рушнік.)

Заданне 7.

ПЫТАННЕ: Назавіце тканы выраб, якім засцілалі ложак, накрываліся ім, вешалі на сцяну ці клалі на падлогу для ўпрыгожвання інтэр'ера сялянскай хаты.

Вучаніца:

АДКАЗ: Посцілкі, дыван

*Многа людзі працавалі,
Сеялі, палолі, рвалі,
Як вялося здавён
Шаўкавічны лён.
Пражу пралі,
Кросны ткалі.
Вышлі посцілкі на славу –
Хоць на ложак,
Хоць на лаву!*

Заданне 8.

ПЫТАННЕ: Тканы, вязаны або плецены выраб, прызначаны для засцілання стала. Абавязковы арыбут традыцыйнай сямейнай і каляндарнай абраднасці беларусаў.

Вучаніца:

АДКАЗ: Абрус. Яго ўпрыгожвалі вышываным, набіў арнаментам, аплікацыяй, карункамі, махрамі; полкі часта злучалі паскам карункаў (рошва, расшыўка), пазней карункавай прошвай, вязанай кручком.

Вядучы: Рыгор Барадулін пісаў:

*Слаўлю чысты абрус,
толькі што пакачаны качалкай,
каляны,
калі яго маці ў нядзелю раніцай
засцілае на стол шырокі.
Нетаропка рагі распраўляе –
на парадку ўсе чатыры,
потым махры разблытвае,*

*і яны, ільняныя, мяккія,
чапляюцца за шурпатыя пальцы.*

Вядучы:

- На сталае кожнай камандына засталася яшчэ адна назва. Лішнім з’яўляецца слова “пранік”. Калі ласка, азірніцеся і знайдзіце гэту рэч у нашым музеі.

(Адзін вучань з каманды павінен узяць у рукі гэты прадмет)

- Чаму вы лічыце, што прадмет, які вы трымаеце ў руках, называецца “пранік”? *(Адказы вучняў. Памочніца паказвае, як выглядае пранік)*

Вядучы: Назавіце яго прызначэнне. *(Адказы вучняў)*

АДКАЗ: Пранік – пляскаты драўляны брусок з ручкай, якім абівалі лён. Спачатку абівалі льняныя галоўкі, з якіх потым *рабілі льняное масла.*

Вядучы:

- Давайце падлічым вашы балы і пазавём таго, хто перамог.

(Кожная каманда падлічвае)

- Паважаныя наведвальнікі, ці ўсе назвы вы ведалі? Чаму? *(Адказы вучняў)*

- Які вывад вы зрабілі пасля нашай гульні? *(Адказы вучняў)*

Вядучы: Вельмі спадзяюся, што за сённяшні занятак вы больш даведаліся пра мінулае, атрымалі этнаграфічныя веды, але вакол вас яшчэ столькі цікавых і невядомых вам хатніх рэчаў, якімі раней карысталіся нашы продкі.

Вучаніца: Хочацца вам пажадаць: часцей азірайцеся назад у мінулае, каб не забываць самабытнасць культуры нашага народа.

Загадки прабабуленага куфра

КУФРЫ У МУЗЕЯХ БЕЛАРУСІ

**Агоўскі куфар
у музеі старажытнабеларускай
культуры**

**Куфар у Лідскім
гісторыка-мастацкім музеі**

ШТО ЗАХОЎВАЛІ Ў КУФРАХ ?

Ларыса Геніюш. «Куфар»

*У пахучым куфры важка ўсё
ляжала,
Што сама бабуля працай
рук прыдбала.
Быццам водар з поля
прынясло ля хаты –
Так запахла лугам, чабаром і
мятай.*

КУФАР У КАЗКАХ І ПАДАННЯХ

ЭКСПАЗІЦЫЯ “НАРОДНЫ БЫТ”

- У школьным музеі СШ № 1 г. Ліды размешчаны экспанаты народнага побыту беларусаў: кufры, ночвы, бёрды, матавіла, ручнікі, маслабойкі, калаўроты, серпы, трапло

ИНТЭРАКТИВНАЯ ГУЛЬНЯ

?

?

?

?

АДГАДАЙ НАЗВУ!

ПЫТАННЕ № 1

- Посуд акруглай формы для тушэння і варэння ў печы. Завужана да нізу, а у версе пашыраецца. Такая форма дазваляе ставіць гэты посуд у печ і вымаць яго з печы з дапамогай спецыяльнай прылады.

АДКАЗ № 1

- **Чыгунок, ты чыгунок!**

У цябе ні рук, ні ног.

Не прыгожы знешні від,

Чорнай сажай увесь

пранік.

Наварыў ты цуда – ежу

Частуй гасцей хутчэй усіх!

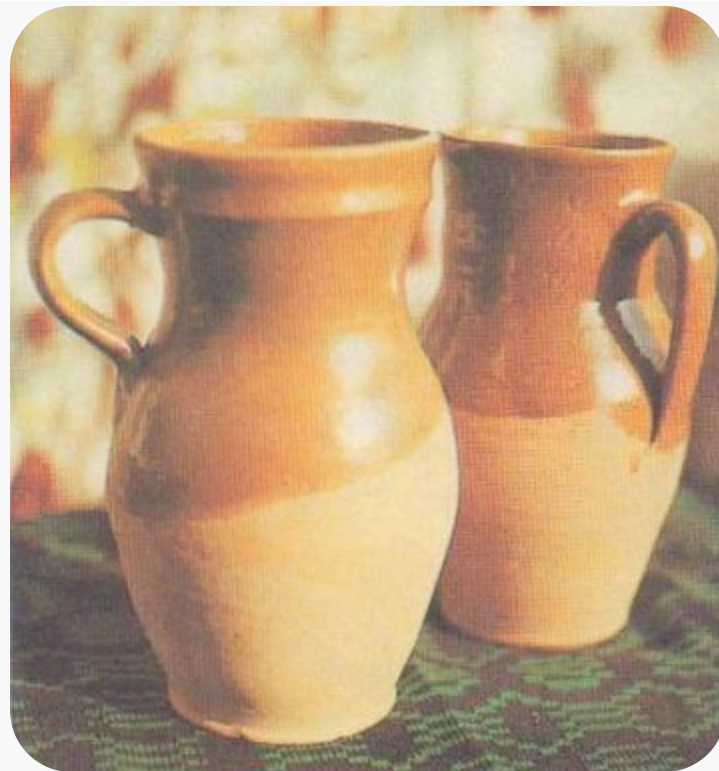
ПЫТАННЕ № 2

- Высокая гліняная пасудзіна для малака, смятаны, маслёнкі, сыроваткі. Бакі яго выпуклыя, шыйка – звужаная. Мае ручку і носік-дзюбку, каб тое малако або маслёнка лёгка роўным струменьчыкам лілося ў міску ці ў кубак.

АДКАЗ № 2

- «Да пары **збан** ваду
носіць, як вуха
ўрвецца,
то збан паб'ецца»
прыказка

ПЫТАННЕ № 3

- Спецыяльна загнутая на канцы лапатачка з ручкай для захоплівання гарачай скаварады.

АДКАЗ № 3

- Пад нагамі венік,
Чапяла ў запеччы,
За парогам вілкі,
А ўсё недарэчы.

Я.Купала

ПЫТАННЕ № 4

- Частка сялянскага адзення.
- Былі плецёныя або тканыя. Мелі важныя сімвалічныя функцыі, іх выкарыстоўвалі ў абрадах. Аздобленыя розным арнаментом, упрыгожаныя кутасамі.

АДКАЗ № 4

Паясочак сіні – недзе ад матулі,
А чырвоны, яры – мужу да кашулі.
А вось гэты – гожа, доўгі з
кутасамі
Паднярэзваў святам бабін брат
часамі.
А шырокі пояс, зложаны ў дзве
столкі,
Паднярэзваў колісь дзед бабулін
толькі.

А.Геніюш

Паясы вытканы
Урбановіч Марыяй Пятроўнай
з хутара Збляны Лідскага р-на

ПЫТАННЕ № 5

- Прылада для механізаванага прадзення лёну і воўны ў хатніх умовах. Мае рабочыя часткі: кола, педаль, якой кола прыводзілася ў рух, і прадзільны апарат.

АДКАЗ № 5

Рыпіць старэнькі **калаўрот**
Вецер укруціўся ў спіцы.
Ля матулі дрэмле кот.
Час цячэ па белай нітцы.

Віктар Шніп

ПЫТАННЕ № 6

Гэта прылада для прасавання бялізны і льяных вырабаў. Складаецца з двух частак:

- адна частка мела выгляд роўнай круглай палкі
- другая частка ўяўляла сабой пласціну з драўніны цвёрдых парод з ручкай на адным канцы. На адным баку пласціны наразаем папярочныя скругленая рубцы, другая заставалася гладкай.

2

1

АДКАЗ № 6

- прылада для прасавання бялізны і льняных вырабаў.

РУБЕЛЬ АБО ВАЛОК

КАЧАЛКА

ПЫТАННЕ № 7

- Тканы выраб, якім засцілалі ложак, накрываліся ім, або вешалі на сцяну ці клалі на падлогу для ўпрыгожвання інтэр'ера сялянскай хаты.

АДКАЗ № 7

Посцілкі з Лідскага раёна

ПЫТАННЕ № 8

- Тканы выраб, якім засцілалі ложак, накрываліся ім, або вешалі на сцяну ці клалі на падлогу для ўпрыгожвання інтэр'ера сялянскай хаты.

АДКАЗ № 8

- Слаўлю чысты **абрус**,
толькі што пакачаны качалкай,
каляны,
калі яго маці ў нядзелю раніцай
засцілае на стол шырокі.
Нетаропка рагі распраўляе –
на парадку усе чатыры,
потым махры разблытвае,
і яны, ільняныя, мяккія,
чапляюцца за шурпатыя пальцы.
Р.Барадулін

СЛОВА - ЗАГАДКА

• пранік

ПРАНИК

- Пляскаты драўляны брусок з ручкай, якім абівалі лён.
- Спачатку абівалі ільняныя галоўкі, з якіх потым рабілі ільняное масла.

УСПАМІНАЕМ МІНУЛАЕ

Цэнтр рамёсел ў г.Лідзе
(Гродзеншчына)

Дом-музей Я.Купалы у в. Вязынка
Міншчына